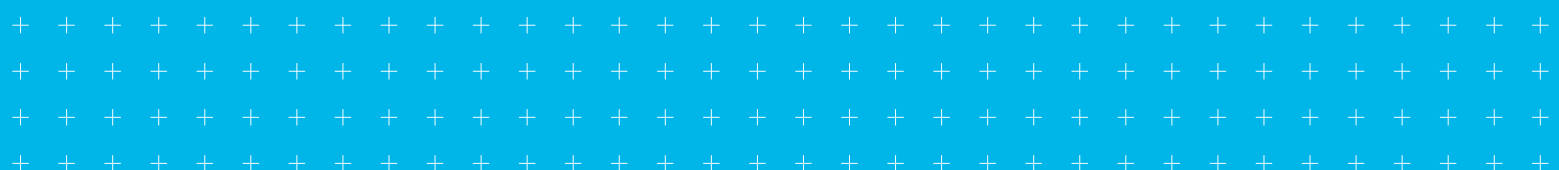

Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av Europeiska socialfonden

Rapport från en kartläggning av projekt
som beviljats medel 2008–2009

Rapport 0089

Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av Europeiska socialfonden

Rapport från en kartläggning av
projekt som beviljats medel 2008–2009

Rapport 0089

Fil. Dr. Malin Gawell
ESBRI – Institutet för entreprenörskaps-
och småföretagsforskning

Tillväxtverkets publikationer

finns att beställa eller ladda ner som
pdf på tillväxtverket.se/publikationer.
Där finns även material som gavs ut av Nutek

© Tillväxtverket

Upplaga: 100 ex, därefter tryck vid behov
Stockholm, maj 2011
Produktion: Ordförandet AB
Tryck: DanagårdLitho AB
ISBN 978-91-86341-89-3
Rapport 0089

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Eva Johansson
Telefon, växel 08-681 91 00

Förord

Den här rapporten är producerad på uppdrag av Temagruppen Entreprenörskap och Företagande, ett projekt som ska ta tillvara och sprida kunskap och erfarenheter om hur entreprenörskap och företagande kan användas för att fler ska få möjligheter till arbete och egen försörjning. Ett av våra sätt att göra det är att identifiera och tydliggöra hinder för individer, företag och myndigheter mfl i projekt och i företagande. Ett annat är att hitta, sprida och tillgängliggöra metoder och goda exempel som kan användas i fler och nya sammanhang.

De hinder vi fokuserar på finns i regelverk som inte passar för nya sätt att starta och utveckla företag eller nya sätt att arbeta sig tillbaka till arbetslivet, i gamla myndighetsvanor, i attityder till företagande och arbete mm.

De möjligheter vi fokuserar på finns i nya samarbeten, i metoder som prövar gränser och i nya sätt att driva och organisera företag, i metoder som utvecklar och tar tillvara entreprenöriella krafter hos individer i arbetslöshet men också i organisationer och i myndigheterna.

Kunskap utvecklas genom studier av i första hand projekt med finansiering från Socialfonden i Sverige kopplat till erfarenheter från Regionala fonden och alla de erfarenheter som de organisationer, myndigheter och företagsutvecklare har med sig in i projektet.

Tillväxtverket är huvudman för projektet som engagerar ett stort antal myndigheter, organisationer och företagsutvecklare som har det gemensamma målet att förbättra förutsättningarna att skapa arbetstillfällen för fler genom att utveckla företagande.

Mer om projektet finns att läsa på www.tillvaxtverket.se och på <http://temaef.wordpress.com> där du också hittar våra rapporter, projektbeskrivningar, artiklar mm.

I rapporten "Inte vilket företagande som helst" studeras 7 projekt som alla har finansiering från den Europeiska socialfonden. Studien belyser och analyserar ett mångfacetterat entreprenörskap med människor som av olika anledningar har det svårt att få arbete på den ordinarie arbetsmarknaden. Projekten grundas på att entre-

prenörskap och företagande kan bidra till att förhindra en utslagning från, och underlätta inträdet på arbetsmarknaden.

Rapporten är skriven av fil. dr. Malin Gawell som är verksam på ESBRI – Institutet för entreprenörskaps- och småföretagsforskning.

Stockholm den 20 maj 2011

Christina Lugnet

Generaldirektör
Tillväxtverket

Elisabeth Svantesson

Riksdagsledamot (M) och
ordförande i Temagruppen
Entreprenörskap & Företagande

Innehåll

Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av Europeiska socialfonden	9
Bakgrund	9
Studiens syfte	11
Rapportens upplägg	11
Entreprenörskap och företagande – en grund för utveckling av en gemensam kunskapsbas	12
Entreprenörskap	13
Företagande	14
Social ekonomi och sociala företag	15
Entreprenörskap och företagande relaterat till arbete och sysselsättning	17
Metod	19
Datamaterial	20
Systematisering av datamaterial	21
Metod för kategorisering av projekt som arbetar med entreprenörskap och företagande	24
Resultat	25
Företag som målgrupp	26
Företag som verktyg	27
Företag/organisationer inom sociala ekonomin som verktyg	27
Socialt företagande	28
Coachning som inkluderar entreprenörskap och företagande	28
Entreprenörskap i skolan	28
Slutsatser och fortsatt arbete	30
Fortsatt arbete	31
Bilaga: Projektlista	32
Referenser	35

Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av Europeiska socialfonden

Bakgrund

Den så kallade Lissabonstrategin är en av EUs gemensamma ramverk för att främja en långsiktig utveckling med hållbar tillväxt och full sysselsättning. I och med Lissabonfördraget går arbetet med en europeisk integration in i en ny fas där principer om frihet, demokrati och grundläggande sociala rättigheter bekräftas och länder har åtagit sig att gemensamt skapa en allt fastare sammanslutning mellan de europeiska folken.¹ I december 2007 undertecknade företrädare för de 27 EU-länderna denna strategi som därefter ligger till grund för Sverige, och andra länders, nationella strategier. Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning 2008–2010² betonar vikten av en hög sysselsättning, där fler arbetstillfällen kombinerat med sunda offentliga finanser tryggar välfärden. Detta kombinerat med en politik för företagande där regelförenklingar och skattesänkningar bland annat ska bidra till att stärka drivkrafterna till investeringar och nyanställningar. Regeringen presenterar politiken för tillväxt och sysselsättning i tre delar; en makroekonomisk, en mikroekonomisk och en sysselsättningspolitik.

Det övergripande målet för regeringens politik är att uppnå varaktig hög sysselsättning och tillväxt genom att få fler människor i arbete och att minska utanförskapet. Detta för att trygga välfärden och skapa goda förutsättningar för att möta Sveriges långsiktiga utmaningar.³ För detta framhåller regeringen vikten av en ansvarsfull ekonomisk politik med åtgärder som med bred ansats och långsiktig inriktning stärker tillväxtförutsättningarna i svensk ekonomi, en starkt arbetslinje och bättre villkor för företagande och konkurrens.

Inom ramen för det gemensamma arbetet och i samverkan med det nationella policysamarbetet finns två så kallade strukturfonder för att finansiera EUs sammanhållningspolitik. Den europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) och den Europeiska socialfonden (ESF). EU-budgeten medfinansierar programmen med cirka 8,4 miljarder kronor under programperioden 2007–2013. Offentlig och privat medfinansiering tillkommer. Därigenom uppgår programmen till cirka 22,6 miljarder kronor totalt.⁴ Under perioden 2007–2013 har Sverige

¹ Lissabonfördraget 2007.

² Regeringen 2008/09:34.

³ Regeringen 2008/09:34.

⁴ Regeringen 2008/09:34.

tilldelats 6,2 miljarder kronor ur den Europeiska socialfonden.⁵ Sverige kommer bidra med minst lika mycket i offentlig medfinansiering. Svenska ESF-rådet räknar med att fördela detta belopp mellan cirka 4 000 projekt med minst 315 000 deltagare.⁶

Europeiska socialfonden instiftades 1957 och har sen 1995 finansierat projekt i Sverige. Fonden ska bidra till att stärka ekonomisk och social sammanhållning genom att förbättra sysselsättningsmöjligheterna, främja hög sysselsättning samt skapa fler och bättre arbeten. Centrala prioriteringar är:

- främjande av utbildning
- ökat deltagande på arbetsmarknaden av arbetslösa
- kamp mot social utslagning av missgynnade grupper, som till exempel människor med funktionshinder
- stödja insatser för jämställdhet mellan män och kvinnor
- icke-diskriminering

Som förvaltande myndighet för den Europeiska socialfonden identifierade ESF-rådet ett behov av lärande och strukturspåverkande arbete som är mer omfattande och långsiktigt än vad de enskilda projekten kan klara på egen hand. Därför utlystes medel för att, utifrån fem olika teman, ta fram och analysera projektresultat samt säkerställa genomslag för dessa resultat på policynivå och/eller de aktörer som resultaten är avsedda för i så kallade "tematiska grupper". Den tematiska gruppen *Entreprenörskap och företagande* är ett av de projekt som beviljades medel inom ramen för denna satsning.⁷

Den *Tematiska gruppen Entreprenörskap och företagande* ska belysa hur entreprenörskap och företagande kan förhindra utslagning från och underlätta in/återgång till arbetslivet. I projektet samverkar politiker, myndigheter, rådgivande aktörer, bransch- och intresseorganisationer, aktörer som själva driver projekt med detta fokus samt forskare. Projektet löper under 2009–2011 med eventuell förlängning i upp till 2 år.⁸

Som grund för den tematiska gruppens arbete ligger de projekt som beviljats medel från Europeiska socialfonden under innevarande programperiod och som på olika sätt arbetar med entreprenörskap och företagande. Utifrån dessa projekt ska den tematiska gruppen, genom en interaktiv analys, dra lärdomar och genomföra strukturspåverkande aktiviteter.⁹ Denna rapport är en redovisning av den kartläggning som nu gjorts av alla projekt som beviljats medel från socialfonden under 2008 och 2009. Arbetet med denna kartläggning kommer att

---

5 www.esf.se.

6 www.esf.se.

7 Övriga temagrupper är: Arbetsplatslärande och omställning i arbetslivet (A&O), Temagruppen Unga i arbetslivet, Integration i arbetslivet (TIA) och Tema Likabehandling. För ytterligare information se www.esf.se.

8 För ytterligare information se information om Tematisk grupp: Entreprenörskap och företagare på www.tillvaxtverket.se.

9 För ytterligare information se projektplan och plan för insamling, systematisering och analys (Tillväxtverket dnr 40-2008-5349).

följas upp senare under 2010 och även under 2011 för att även projekt som beviljas medel under dessa år ska inkluderas i studien.

Studiens syfte

I denna rapport redovisas resultat från en del av det analysarbete som genomförs inom ramen för den Tematiska gruppen *Entreprenörskap och företagande*, närmare bestämt den kartläggning av projekt som beviljats medel under 2008–2009 och som på olika sätt arbetar med entreprenörskap och företagande.

Det övergripande syftet med den tematiska uppföljningen är att med utgångspunkt i de projekt som Socialfonden finansierat, utveckla kunskaper om hur entreprenörskap och företagande kan motverka utestängning från arbetslivet. Kunskapsutvecklingen ska främst baseras på socialfondsfinansierade projekt men även andra erfarenheter som den tematiska gruppen besitter ska integreras. Även kunskaper från andra projekt och studier ska inkluderas. Kunskapen ska ligga till grund för kunskapsspridning och de strukturpåverkande aktiviteter som sker inom projektet.

Syftet med denna delstudie är att få en överblick över de projekt som är relevanta för den tematiska gruppens arbete, systematisera denna kunskap och göra en första analys som grund för det fortsatta arbetet. Kartläggningen har, i denna rapport, även kompletterats med en genomgång av vilka kunskapsområden som ligger till grund för utveckling av en gemensam kunskapsbas för den tematiska gruppens fortsatta arbete.

Rapportens upplägg

Efter denna inledning följer en redogörelse av en grund för en utveckling av en gemensam kunskapsbas med fokus på entreprenörskap och företagande relaterat till övergripande målsättningar om att förhindra utslagning från och möjliggöra (åter)inträde på arbetsmarknaden. Detta följs av en redogörelse för den metod med vilken kartläggningen har genomförts samt en diskussion om det material som den baseras på. Därefter följer en redovisning och diskussion av kartläggningens resultat. Slutligen presenteras slutsatser som bland annat kopplas till fortsatt arbete.

Entreprenörskap och företagande

– en grund för utveckling av en gemensam kunskapsbas

Den tematiska gruppen *Entreprenörskap och företagande* ser ”entreprenörskap som ett förhållningssätt där kreativitet och handlingskraft kombineras för att finna nya lösningar, till exempel nya arbetssätt och nya sätt att organisera verksamheter. Företagande ses som ett verktyg för att skapa arbetstillfällen. Det kan handla om egenföretagande, gemensamt företagande och sociala företag”.¹⁰ Denna formulering bygger på erfarenhet, kunskaper och ett ställningstagande om vad man vill lyfta fram. Men vad finns det i övrigt för kunskapsbas för de frågor som står i fokus för gruppens arbete? Frågan kan inte besvaras på ett helt enkelt sätt. Den bör inte heller besvaras i sin helhet för tidigt under gruppens arbete för att inte begränsa, eller till och med bortse från, relevant underlag. Däremot behöver den formuleras för att kunna vidareutvecklas under projektets gång.

Som tidigare nämnts så finns kunskap hos enskilda individer och aktörer av olika slag. En del är uttalat, en del finns nedskrivet och annat är så kallad tyst kunskap. Kunskaper har utvecklats på olika sätt, till exempel genom egna erfarenheter från genomförande, genom att ta del av andras erfarenheter på ett mer eller mindre systematiskt sätt eller genom metodologiskt systematiska studier av olika fenomen. Alla dessa former är väsentliga för förståelsen av, i det här fallet, hur entreprenörskap och företagande kan bidra till att förhindra utslagning och underlätta in/återgång till arbetslivet. Därför ingår såväl erfarenhetsbaserad kunskap (i form av egna och i form av andras erfarenheter) som kunskaper baserade på metodologiskt systematiskt genomförda studier i detta projekt.

Kartläggningen och den inledande analysen av projekten är en del i utvecklingen av kunskapsbasen. Dialogen med, och inom, den tematiska gruppen och ESF-kontoren är ytterligare en del av kunskapsbasen (se avsnitten nedan). Den representerar framför allt den erfarenhetsbaserade kunskapen. Detta kompletteras i det här avsnittet med en genomgång av kunskaper utvecklade inom forskning och i policysammanhang. Följande redogörelse bidrar till en grund för en plattform för fortsatt diskussion och vidareutveckling. Denna grund kommer framöver att specificeras och kompletteras, bland annat genom fältstudier och fortsatt dialog.

---

¹⁰ Se projektplan samt informationsmaterial (Tillväxtverket INFO 0104).

Avsnittet inleds med en kort redogörelse av bakgrunden till och karaktären på kunskaperna om entreprenörskap, företagande respektive social ekonomi. Därefter kopplas dessa områden till arbete/sysselsättningsfrågor.

Entreprenörskap

Kunskapen om entreprenörskap har utvecklats kraftigt sen 1970-talet i USA och sen 1980-talet i Sverige och övriga Europa även om rötterna går mycket längre tillbaks i tiden. Under 1990-talet konsoliderades forskningen och kom allt mer att ses som ett eget forskningsfält av multidisciplinär karaktär. Fenomenet entreprenörskap belyses numer av både national- och företagsekonomer, sociologer, psykologer, kulturgeografer med mera.¹¹

Under det senaste decenniet har vi sett en specialisering inom fältet, till exempel med fokus på teknikintensivt entreprenörskap, akademiskt entreprenörskap, entreprenörskap och kommersialisering, entreprenörskap och innovation. Ytterligare exemplifiering av specialiseringen ser vi genom det ökade materialet om socialt/samhälls-entreprenörskap, entreprenörskap i vård och omsorg eller entreprenöriellt förhållningssätt inom undervisning/pedagogik.¹²

Den ”moderna” entreprenörskapsforskningen har sina rötter i småföretagande med kopplingar till ekonomisk teori. I och med utvecklingen i multidisciplinär riktning har även annan empiri och andra teoretiska ramar bidragit till en mer mångfacetterad kunskap. Specialiseringen har också, i vissa fall, bidragit till att utforska samband även med andra ramar som till exempel när det gäller socialt entreprenörskap relaterat till olika aspekter av social utveckling.¹³ Men den nära kopplingen mellan entreprenörskapsforskning och start av små/egna företag finns kvar. Många studier, och även insatser av olika slag, använder just företagsstart som mått alternativt som empiriska källor även då bredare definitioner används i inledande diskussioner. Allt fler alternativa modeller håller dock på att utvecklas.

En del forskning framhåller entreprenörskapets innovativa drag. Ofta hänvisas i dessa sammanhang till Joseph Schumpeter som en av ”klassikerna” inom området.¹⁴ Schumpeter framhöll att entreprenörskap är en dynamisk företeelse som till och med ändrar jämvikten inom till exempel ekonomin. Denna dynamiska företeelse förekommer i affärsvärden och har då ekonomiska konsekvenser. Men entreprenörskap förekommer också, enligt Schumpeter, i alla sociala sfärer i samhället och utmanar där etablerade strukturer.

---

11 För en mer utförlig redogörelse se Landström (1999)

12 För en översyn se till exempel Research on Entrepreneurship and Small Business (RENT). www.ecsb.org.

13 Se bland annat Gawell, Johannisson, och Lundqvist (red.) 2009.

14 Schumpeter (1883–1950). Har bland annat skrivit ”Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung 1911 som i sin engelska översättning 1934 är en av de mest citerade verken i entreprenörskapsforskningen.

Ett något annat sätt att se på entreprenörskap är det som kan tillskrivas Israel Kirzner.¹⁵ Han ser entreprenören snarare som den alerte och kreativa organisatören som upptäcker och nyttjar ”obalanser” genom att se dem som möjligheter. Enligt Kirzners sätt att se på entreprenörskap rubbar inte entreprenören balanser och etablerade strukturer utan bidrar snarare till att dessa upprätthålls.

Den mångfacetterade kunskapen om entreprenörskap som finns idag ställer också krav på enskilda studier och enskilda insatser att utveckla och tydliggöra vad man menar, vad man relaterar det till och hur eventuella samband ser ut. Det finns så att säga få ”självklarheter” inom området.

Företagande

Företagande betyder, enligt Nationalencyklopedin, att ”utföra någon verksamhet av mer omfattande slag”. I praktiken associerar vi i allmänhet begreppet företagande till näringslivet och drift av mer eller mindre traditionella företag. Inom forskningen används begreppet företagande sällan för sig själv utan oftast i kombination med till exempel ny-(företagande), små-(företagande) eller kvinnors (företagande). Däremot hänvisas till företag på olika sätt både som empiri och till exempel företagets betydelse för att generera tillväxt.

Å ena sidan har begreppet en mening som snarast visar på en företagsam attityd som omsätts i ett handlande (företagsamhet). Å andra sidan har begreppet en mening som rör drift av olika typer av företag eller olika gruppers drift av företag. Inom båda dessa områden finns såväl svensk som internationell forskning som belyser olika aspekter utifrån delvis olika teoretiska referensramar.

Synen på vad ett företag är varierar också inom forskningen. En grund lades i samband med framväxten av den klassiska nationalekonomin genom tänkare som Smith, Mills och Marx.¹⁶ Detta har fortsatt att diskuteras bland annat inom småföretagsforskningen och då relaterat till begreppen företag, företagare och företagsamhet.¹⁷

Inom företagsekonomi ligger fokus i allmänhet på vinstdrivande företag även om gränsdragningen gentemot föreningsdrivna verksamheter är allt annat än självklar. Det finns inte några tydliga definitionsföretagande på kooperativ och/eller ideell grund inom forskningen. I praktiken ser det annorlunda ut. Utgångspunkten för forskningen är oftast vinstdrivande företag i det som vi vanligtvis hänvisar till som näringslivet. Grundläggande företagsekonomiska modeller är också oftast baserade på en företagsekonomisk ”rationalitet” där generering av resurser kombineras med hushållning för nå en rimlig eller till och med lukrativ avkastning.

---

¹⁵ Israel Kirzner (född 1930). Tilldelad Global Award of Entrepreneurship Research 2006 (institat av Nutek och Forum för småföretagsforskning). Har bland annat skrivit ”Competition and Entrepreneurship” (1973).

¹⁶ Se till exempel Guillet de Monthoux (1989).

¹⁷ Johannisson och Lindmark (red.) (1996).

Det finns dock forskning som visar att flera typer av företag inte enbart, eller kanske inte i huvudsak, drivs av denna rationalitet. Till exempel visar forskning på att flera av tillväxtföretagarna snarast drivs av viljan att lyckas utveckla själva tjänsterna/produkterna än att nå maximal ekonomisk avkastning. Andra studier visar att företag också har olika "omsorgsrationaliteter", till exempel för en ort, för att kunna behålla arbetstillfällena eller för utsatta grupper.¹⁸

Diskussionen om vad ett företag är, hur företag är och vilka drivkrafter som ligger bakom pågår mer eller mindre hela tiden. I dag aktualiseras den genom diskussioner om både ekologisk och social hållbarhet. En stor del av denna debatt relaterar framför allt till de former som företagandet tar sig uttryck i och inte själva företagsamheten.

Social ekonomi och sociala företag

Social ekonomi har varit ett officiellt begrepp inom Europeiska unionen sen 1989. Begreppsanvändningen har framför allt vuxit fram utifrån arbete med policyutveckling. Inom EU definieras den sociala ekonomin som kooperativ, ömsesidiga bolag, föreningar och sociala företag. Även om EUs definition av den sociala ekonomin uttrycks i juridiska former så hänvisas det även till en förståelse av begreppet som företag/organisationer med allmännyttiga ändamål som huvudsakligt syfte och inte ekonomisk avkastning. I flera länder saknas också dessa juridiska former. I till exempel Sverige finns ingen särskild juridisk form varken för kooperativ eller sociala företag.

Under 1990-talet började begreppet användas allt mer även i Sverige. 1997 tillsatte Regeringen en arbetsgrupp för en kartläggning och en anpassning till svenska förhållanden. Detta arbete redovisades i två rapporter under 1998 respektive 1999.¹⁹ Arbetsgruppens slutsats var att en svensk definition av begreppet social ekonomi bör formuleras som: "Den sociala ekonomin består av organiserade verksamheter som primärt har ett samhällligt ändamål och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn".²⁰

Men den sociala ekonomin har rötter som är långt äldre. Framför allt går dessa rötter tillbaka i kunskap om och från den kooperativa rörelsen samt civilsamhället. Organisationer i dessa fält har mycket gemensamt med näringslivets organisationer. De rör sig alla om privata verksamheter, organisatoriskt skilda från staten samt reglerade i lag och stadgar/bolagsordningar.

Däremot har skillnader också utvecklats. Kooperativen är till exempel grundade i de kooperativa principerna: Frivilligt och öppet medlemskap, demokratisk medlemskontroll, medlemmarnas ekonomiska deltagande, självständighet och oberoende, information och utbildning,

---

¹⁸ Se Sundin (2009), "Det dolda samhällsentreprenörskapet - omsorgsmotiv i småföretag".

¹⁹ Inrikesdepartementet Ds1998:48.

²⁰ Inrikesdepartementet Ds1998:48.

kooperativ samverkan samt omtanke om omgivande samhälle.²¹ Dessa principer överensstämmer i stort sätt med den nordiska folkrörelsetraditionen. Dessa organisationer markerar dock inte medlemmarnas ekonomiska deltagande på samma sätt. Det betyder inte att folkrörelser och andra typer av organisationer inom civilsamhället saknar modeller för att finansiera sin verksamhet och hantera ekonomin.

Inom civilsamhället finns en stor variation av organisationer. Många är färgade just av folkrörelsetraditionen baserad på ett öppet medlemskap och demokratiska beslutsstrukturer. Men i civilsamhället finns också andra typer av organisationer som till exempel stiftelser som ej är demokratiskt organiserade. Civilsamhället rymmer även mer informella nätverk och sociala rörelser. Under senare år har det också blivit allt vanligare att även tala om socialt entreprenörskap och/eller socialt företagande med rötter i både det kooperativa området och civilsamhället.

För forskningen om Kooperation och sociala företag med rötter i Kooperationen, har begreppet "social enterprises" blivit ett samlande begrepp. Inom denna forskning belyses de empiriska företeelserna, hur dessa verksamheter bidrar till gemensamma nyttigheter och hur samverkan med offentlig sektor ser ut. Även entreprenörskap inom detta område studeras.²²

Begreppet "social entrepreneurship" berörs också allt mer inom forskningen. Det finns på flera sätt stora överlappningar mellan detta område och det som snarast benämns "social enterprises". Forskningen om "social entrepreneurship" har dock internationellt dominerats av ett mer anglo-amerikanskt synsätt på verksamheter av denna typ. Modellen påminner mer om ett traditionellt företag (business) där sociala målsättningar ställs i fokus. Grundprinciper om demokrati/delaktighet är ej särskilt utvecklade.²³

Forskningen om civilsamhället också utvecklats starkt. Under 1990-talet gjordes kartläggningar av den ideella sektorn och analyser bland annat av sektorns sammansättning, ekonomi och verksamheter. Sektorns betydelse för demokratin och sektorns relationer till offentlig sektor belystes också.²⁴ Även här syns allt oftare forskning om entreprenörskap och företagande.

Även om grundprinciper, värdegrund och "rationalitet" skiljer sig åt mellan företag inom näringslivet, Kooperationen och civilsamhällets organisationer så kan de också ses som företag på kommersiell, kooperativ respektive ideell grund.

---

21 The International Co-operative Alliance (ICA).

22 För ytterligare information se till exempel EMES.

23 Se mer utförlig diskussion in Gawell, Johannisson och Lundqvist, (2009).

24 För ytterligare redogörelse se Amnå, (2005) samt Svedberg och Trägårdh (2006).

Entreprenörskap och företagande relaterat till arbete och sysselsättning

Under de senaste femton åren har entreprenörskap och företagande främst relaterats till generering av tillväxt i relativt direkta ekonomiska termer. Tidigare relaterades dessa områden oftare till arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågor. Grundargumenten inom flera olika näringspolitiska insatser, till exempel småföretagspolitiska sådana, var då relaterade till arbete och sysselsättningspolitik. Under de senaste åren har återigen arbetsmarknadspolitiska frågor kopplats till näringspolitiken om än i något annan tappning.

I början av 1990-talet gjordes särskilda studier av hur småföretagen bidrog till att skapa och behålla anställda.²⁵ Samband mellan entreprenörskap/företagande och sysselsättning har sen dess följts men ej fått samma framträdande position. Arbete har snarast kopplats till ekonomiska variabler och tillväxt. Tillväxt brukar leda till att efterfrågan på arbetskraft stiger. Men sambanden är inte helt självklara.²⁶ Studier visar att efterfrågan på arbetskraft snarare har förskjutits från kvantitet till kvalitet då teknisk utveckling och specialisering innebär att företagens behov av anställda minskats. På företagsnivå kan vi se en tillväxt driven av en produktivitetsutveckling med relativt sett färre anställda än tidigare.

Entreprenörskap och företagande, i form av företagsstart, används också som arbetsmarknadspolitisk åtgärd genom det så kallade starta-eget-bidraget som gör det möjligt för arbetslösa att starta företag.²⁷ Kring starta-eget-bidraget har det vuxit fram en kunskap, främst baserad på utvärderingar ur ett arbetsmarknadsperspektiv. Det har också gjorts uppföljningar av hur dessa företag utvecklas och även hur personerna i fråga upplevt att starta företag.²⁸

Delvis parallellt med detta har ett område vuxit fram med fokus på entreprenörskap och/eller företagande som just har arbete/sysselsättning/försörjning som fokus. Många gånger är detta kopplat till grupper som på olika sätt inte har det så lätt på en ordinarie arbetsmarknad. Småföretag inkluderas i vissa fall till gruppen.

Inom detta intresseområde har särskilda modeller av företagande uppmärksamats under senare tid. Intresset för de så kallade arbetsintegrerande sociala företagen har vuxit i många länder och även inom EU och UNDP.²⁹ I Sverige har denna företagsform också rönt ett ökat intresse under senare år.³⁰

---

25 Davidsson, Lindmark och Olofsson (1994).

26 Se till exempel Nuteks årsbok 2009.

27 Introducerades i Sverige 1984.

28 Se tex Nutek och SCB 1999 och Johansson (2009).

29 Borzaga, Galera och Nogales (2008).

30 Regeringen har lämnat flera olika uppdrag åt Tillväxtverket, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan att informera om och utveckla former för samverkan med arbetsintegrerande sociala företag. Bland annat en handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag (beslutat 100422).

Sammantaget ger denna genomgång något av en gemensam grund att bygga vidare på. Den visar på olika ramar som på olika sätt berör den tematiska gruppens intresseområde. Inget av dessa områden i sig belyser gruppens tema i sin helhet. Däremot finns det sammantaget ett rikt och mångfacetterat material att bygga vidare på.

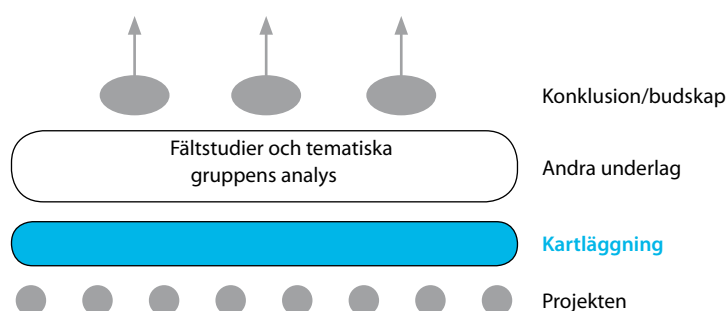
Metod

Den övergripande utgångspunkten för tematiska gruppens analytiska arbete är att erfarenheter och kunskaper finns hos en rad olika aktörer. Dessa kunskaper är inbäddade i en rad olika sammanhang. Var och en lär. Men lärande och kunskapande är framför allt en kollektiv process. Det är först då vi kan få perspektiv på egna erfarenheter, urskilja detaljer i sammanhang samt reflektera över orsak och verkan.

Genom att sammanföra erfarenheter från de projekt som ligger till grund för den tematiska gruppens arbete med andra aktörer inom kunskapsområdet entreprenörskap och företagande (relaterat till sysselsättningsfrågor) utvecklas ett gemensamt lärande och kunskapande. Med detta som utgångspunkt har en interaktiv analytisk modell utvecklats.³¹ Ett första steg i denna modell är en kartläggning av projekt med finansiering från socialfonden som på olika sätt arbetar med entreprenörskap och företagande (denna delstudie). Därefter genomförs fältstudier för att fördjupa förståelsen för projektens arbete (påbörjas hösten 2010).³²

I kartläggningen av projekt har grundläggande information om vilka projekt som beviljats medel samlats in. Urval av projekt som bedöms vara relevanta för den tematiska gruppen har gjorts. Därefter har detta material systematiserats och analyserats bland annat i förhållande till den grundläggande kunskapsbasen som redogjorts för i tidigare avsnitt. Studien är ett underlag för den tematiska gruppens fortsatta arbete och en grund för fortsatta fältstudier.

Studien fas 1: Kartläggningen

31 Se även planen för insamling, systematisering och analys av underlag. Tematisk grupp Entreprenörskap och företagande (Tillväxtverket (2009).

32 Se avsnittet om fortsatt arbete och även ovan nämnda "Plan för insamling, systematisering och analys av underlag".

Delstudien är utförd under perioden september 2009 till mars 2010 med vissa tidigare förberedelser. Arbetet har bestått i att samla in information om projektet, granska och systematisera detta material. Genom en analys av materialet har en grov indelning av projekten gjorts. Därutöver har vissa slutsatser inför det fortsatta arbetet dragits. I arbetet har också ingått dialog med den tematiska gruppen och ESF-kontoren (se nedan).

Datamaterial

Datamaterialet för denna kartläggning är listor på beslut och dokumentation i form av ansökningshandlingar, för projekt som beviljats medel från Europeiska socialfonden. Detta material har tillhandahållits av Svenska ESF-rådet. Under 2010 har en projektbank tillkommit vilken underlättar arbetet med kommande uppdateringar och också att, på ett lättillgängligt sätt, få tillgång till grundläggande information om projekten som underlag för till exempel kommande fältstudier.

Insamling av grundläggande projektinformation

Under våren 2009 arbetade alla tematiska grupper och gruppen för det så kallade processtödet för strategisk påverkan och lärande (SPeL) tillsammans med ESF-rådet för att utveckla former för att på ett systematiskt sätt få tillgång till information om projekten som beviljats medel från Europeiska socialfonden. I augusti 2009 blev listor med grundläggande information tillgängliga för beslut fram till och med 20090406. I dessa listor fanns, förutom administrativ information om projekten, även den sammanfattning som projekten själva formulerat i samband med ansökan. Detta material ligger till grund för kartläggningens första, och huvudsakliga, systematisering. En uppdatering av detta material skedde i januari 2010. Denna uppdatering inkluderade då projekt som beviljats medel från Europeiska socialfonden under 2008 och 2009.

Under 2008 och 2009, det vill säga de första åren av innevarande programperiod, har medel beviljats för nästan 1 400 projekt. Av dessa är drygt 500 genomförandeprojekt och resterande projekt rör förprojektering. De sistnämnda är intressanta på många sätt, men utifrån den tematiska gruppens syfte och kunskapsintresse prioriteras genomförandeprojekten. Projekten tillhör både programområde 1 (kompetensförsörjning) och programområde 2 (ökat arbetskraftsutbud).

Senare under 2010 och 2011, och även därefter under förutsättning att den tematiska gruppens projekttid förlängs, kommer detta grundmaterial att uppdateras för att även "fånga upp" projekt som beviljats medel under dessa år.

Datamaterialets beskaffenhet

I samband med ansökan om medel från Europeiska socialfonden finns ingen särskild kategori eller "ruta" på ansökningsblanketten där den sökande anger om projekten arbetar med entreprenörskap och/

eller företagande. Inte heller finns gemensamma kriterier för en sådan bedömning på de olika ESF-kontoren. Därmed föll en möjlig tanke på en automatisk och/eller en decentraliserad bedömning av vilka projekt som är relevanta för just den Tematiska gruppen *Entreprenörskap och företagande*.

Denna fråga har diskuterats gemensamt av de tematiska grupperna. Även i de fall, till exempel för Tematiska gruppen Unga, där det finns en kryssruta på ansökningsblanketten där den sökande ska ange vilket åldersspann projektdeltagarna finns inom, behöver bedömningar göras av de tematiska grupperna. För även om motsvarande ruta fanns för entreprenörskap och företagande, finns ett behov av att systematiskt gå igenom alla projekt utifrån en genomarbetad och likstämig tolkning för en solid metodologisk grund.

Det grundläggande materialet inkluderar administrativa uppgifter såsom diarienummer, vilket programområde projektet tillhör, ifall det rör sig om en förstudie alternativt genomförandeprojekt, datum för beslut, projekttid, beslutande/handläggande region, projektets namn, namn och kontaktuppgifter till projektägare samt en sammanfattning av projektet. Detta material har granskats och kategoriserats (se avsnitt om urval nedan).

Projekten har själva formulerat texten i sammanfattningen. I många fall är den tydlig och formulerar både projektets syfte, målgrupper och kärnan i verksamheten på ett värtaligt sätt. I andra fall är sammanfattningen betydligt mer sparsam och i vissa fall kan den till och med ses som bristfällig. Därför bör detta material ses som grund för ett urval men också kompletteras med andra tillvägagångssätt (se återigen avsnitt om urval nedan).

Ansökan om medel görs i förhållande till utlysningar. Hur utlysningarna är formulerade påverkar projektens utformning, ordval och argumentation. Utlysningarna, och strategierna bakom utlysningarna är därmed en del av det empiriska materialet som är av intresse för den tematiska gruppens förståelse och analys av projektens arbete med entreprenörskap och företagande (se metodologiska diskussioner samt analys nedan).

Systematisering av datamaterial

Systematiseringen av datamaterial utgår framför allt ifrån en induktiv ansats. Detta innebär att analysen av datamaterial har, i så stor utsträckning som möjligt, utgått ifrån det empiriska materialet och inte ifrån den teoretiska referensramen eller någon/några aktörers definitioner. Därigenom möjliggörs en lyhördhet för projektens sätt att arbeta oavsett om de arbetar i enlighet med teoretiska modeller eller andra aktörers sätt att se på entreprenörskap och/eller företagande.

Den grundläggande frågan i kartläggningsarbetet är vilka projekt som arbetar med entreprenörskap och/eller företagande överhuvudtaget. Nästa frågeställning, som delvis berörs i kartläggningen, är hur entre-

prenörskap och företagande bidrar till sysselsättning på olika sätt. Den första frågan har i denna kartläggning belysts genom de urvalssteg som beskrivs nedan. Den sistnämnda frågan berörs, i grova drag, i kartläggningen. Den frågan kommer att vidareutvecklas i och med fältstudierna som gör det möjligt att gå djupare in i de olika fallen.

Trots den induktiva ansatsen görs tolkningar och därmed bedömningar utifrån en förståelse och olika sätt att använda begrepp. Även om ett projekt inte använder sig av begreppen så kan de mycket väl arbeta med vad andra anser är entreprenörskap och/eller företagande, eller vice versa. Detta kommer man aldrig åt helt och hållet. Däremot är det viktigt att vara medveten om detta och att vidta åtgärder som på lämpligt sätt hanterar det. Hur detta hanteras i den tematiska gruppens arbete och hur det hanteras specifikt i denna kartläggning beskrivs nedan.

Här följer nu en redogörelse för studiens urvalsprocess för att identifiera vilka projekt som arbetar med entreprenörskap och företagande. Därefter följer en redogörelse för hur den grova indelningen av dessa projekt har gjorts här i denna delstudie.

Urval steg 1 – projekt som berör entreprenörskap och företagande

Utifrån grundläggande information om de drygt 500 genomförandeprojekten har arbetet med att sortera fram de projekt som på olika sätt arbetar med entreprenörskap och företagande genomförts. Listor har gått igen. Sammanfattningar av dessa projekt har granskats. Även projektens namn och vem som är projektägare har gått igenom. De projekt som explicit anger en koppling till entreprenörskap och/eller företagande i sammanfattningen och/eller i projektnamnet har bedömts som aktuella, eller i alla fall potentiella (se fortsatta diskussioner om urval nedan).

Det är fullt möjligt att en del av de som inte anger en explicit koppling till entreprenörskap och/eller företagande ändå arbetar med det på olika sätt. Därför kompletteras detta urvalssteg på två sätt; genom tips från den tematiska gruppens deltagare och personal på ESF-kontoren samt genom information om tematiska gruppens arbete som även andra projekt kan respondera på för att själva kunna förtydliga sitt arbete och uppge intresse för att inkluderas i det fortsatta arbetet.

Det kan även visa sig att vissa av de projekt som explicit anger att de arbetar med entreprenörskap och företagande på olika sätt i praktiken inte gör det i någon större omfattning, eller överhuvudtaget. Denna fråga kommer följas upp i de fördjupande fältstudierna som görs under 2010–2011.

Urval steg 2 – dialog med tematiska gruppen

Deltagare i den tematiska gruppen har under arbetets gång haft möjlighet att komplettera med information om projekt som de själva känner till och som de bedömer som relevanta för gruppens arbete även

om dessa projekt inte explicit uppgett kopplingar till gruppens tema. Ytterligare fem projekt har härigenom identifierats och inkluderats i kartläggningen.

Genom dialog med den tematiska gruppen har också aspekter på temat och frågeställningar av intresse identifierats. Detta är en del av det interaktiva upplägget av tematiska gruppens analytiska arbete. Utöver kompletterande information om relevanta projekt, berör denna dialog framför allt utvecklingen av den grundläggande kunskapsbasen i denna rapport. Se mer om detta i avsnitt slutsatser och fortsatt arbete nedan.

Urval steg 3 – dialog med ESF-kontor

Ansökningar, beslut och beviljade projekt hanteras/handläggs av ESF-rådets personal som därigenom känner till projekten väl. Deras arbete är decentraliserat och uppdelat på åtta regionkontor. Prioriteringar av projekt görs av strukturfondspartnerskapen i regionen. Kunskap om entreprenörskap och företagande finns på flera håll i organisationen men det finns inte, som tidigare nämnts, någon gemensam dokumenterad kunskapsbas om entreprenörskap och/eller företagande.

För att ta vara på ESF-kontorens material och kunskaper om i första hand projekten, men också om arbetet med utlysningar, skickades en förfrågan ut till kontoren i mars 2010. Detta utskick innehöll även en inbjudan att vidareutveckla en mer systematiserad dialog kring fortsatt samverkan kring entreprenörskap och företagande. Utifrån detta utskick har Tillväxtverket fått tillgång till utvalda projekts ansökningshandlingar, uppdaterad information om avbrutna projekt samt tips om ytterligare projekt som kan vara relevanta för oss. Därigenom identifierades ytterligare fyra projekt. Ett ESF-kontor förelag att fem projekt skulle strykas då de inte ansåg att de arbetade med entreprenörskap och/eller företagande. Men efter en granskning fick de ändå vara kvar då de berör delar av temat. Två projekt togs bort från listan då de avbrutits. Utöver detta har vi fått en positiv respons på inbjudan till fortsatt dialog på temat.

Urval steg 4 – information till "alla" socialfondsfinansierade projekt

Dessa projekt är både en av flera målgrupper för den tematiska gruppens mer generella informationsarbete samtidigt som de är potentiella projekt som bör studeras även om det inte explicit framgår att de arbetar med entreprenörskap och företagande. Därför har information som gått ut till projekten direkt eller till exempel via ESF-rådet utformats så att de ska känna sig välkomna att själva kontakta tematiska gruppen och beskriva hur de knyter an till temat entreprenörskap och företagande.

Urval steg 5 – uppdateringar 2010 och 2011

Uppdateringar av kartläggningen kommer att göras utifrån projekt som beviljas medel även under 2010 och 2011.³³ Urvalsprocessen kommer följa samma steg som beskrivits ovan men skillnaden att det nu finns en projektbank med information om projekten på ESF-rådets hemsida som i alla fall till viss del kan ersätta ansökningshandlingarna som grundläggande dokument för kartläggningen.

Genom de planerade fältstudierna kommer också uppdateringar göras framför allt utifrån en djupare analys av utvalda projekt. En sådan granskning kan till exempel medföra en bedömning av att projektens arbete med entreprenörskap och företagande inte realiserats av olika orsaker.

Metod för kategorisering av projekt som arbetar med entreprenörskap och företagande

Med listan av projekt som på olika sätt arbetar med entreprenörskap och företagande som utgångspunkt har en grov indelning av hur entreprenörskap och företagande har använts för att bidra till att förhindra utslagning från och främja (åter)inträde på arbetsmarknaden gjorts. Denna kategorisering är gjord med en tolkande ansats där lyhördhet för projekten varit viktigare än teoretiska och/eller policy-baserade kriterier.

Det är här viktigt att åter påpeka att projekten som beviljats medel och deras sätt att uttrycka sig redan har genomgått en sällning genom utlysningarnas utformningar och strukturfondspartnersskapens prioriteringar. Därmed så ingår delvis Europeiska socialfondens övergripande syfte och de olika strategidokumentens formuleringar indirekt i materialet. Detta berör även diskussioner av slutsatser där resultat från kartläggningen diskuteras. Detta förhållande kommer även att belysas i kommande fältstudier.

Resultatet av denna grova kategorisering har också diskuterats i den tematiska gruppen samt till viss del även i den dialog som förts med ESF-kontoren i samband med besök/seminarium och genom e-post i samband med utskicket till kontoren som gjordes i mars 2010 (se urvalssteg 3 ovan).

Det är åter igen viktigt att komma ihåg att denna kategorisering är baserad på ett begränsat underlagsmaterial om de olika projekten. Den ska därför ses som ett verktyg för reflektion och fortsatt arbete.

---

³³ Vid en eventuell förlängning av tematiska gruppens arbete kommer även kommande år inkluderas.

Resultat

Under 2008 och 2009 har 137 genomförandeprojekt på temat hur entreprenörskap och företagande kan förhindra utslagning och underlätta in/återgång till arbetslivet beviljats medel från Europeiska socialfonden i Sverige. Listan är framtagen utifrån en relativt vid tolkning av temat.

Drygt 60 procent av projekten tillhör programområde 1 (kompetensförsörjning) och knappt 40 procent tillhör programområde 2 (ökat arbetskraftsutbud). 44 projekt (drygt 30 procent) beviljades medel under 2008, resterande 93 projekt under 2009. Som projektägare finns representanter från såväl näringslivet, social ekonomi och offentlig sektor.

Vad är det då för projekt? Frågan är inte helt enkel att besvara då projektfloran i det närmaste kan beskrivas som rik och något ymnig. Det material som används som underlag för studien är också begränsat i omfattning och tydlighet. Under de kommande fältstudierna kommer detaljerade beskrivningar lyftas fram. Beskrivningen av projekten kan trots allt struktureras utifrån en grov indelning av hur entreprenörskap och företagande, enligt beskrivningar i ansökningarna, bidrar till övergripande målsättningar. Kategoriseringen bygger på analys av alla genomförandeprojektens sammanfattningar (som skickats in i samband med ansökan om medel).

Den största kategorin rör insatser för kompetens- och företagsutveckling i branscher/grupper av företag i syfte att stärka deras konkurrenskraft och därigenom även deras anställdas möjligheter att behålla arbete. Denna kategori kallas här för *företag som målgrupp*. I denna kategori finns i dag 59 projekt.

I den andra kategorin lyfts möjligheterna med möten mellan företag och näringslivsaktörer å ena sidan och personer som står utanför arbetsmarknaden å andra sidan. Denna kategori kallas här *företag som verktyg* för att nå uppsatta mål. 11 projekt finns idag i denna kategori.

Den tredje kategorin liknar den andra, men istället för företag/näringslivsaktörer lyfts företag/organisationer inom den sociala ekonomin fram. Denna kategori kallas här *företag inom sociala ekonomin som verktyg*. 17 projekt finns i denna kategori.

I den fjärde kategorin syftar projekt till att på olika sätt utveckla former för arbetsintegrerande sociala företag och deras möjligheter att bidra till uppsatta mål. Kategorin kallas här *socialt företagande*. Det finns 12 projekt i kategorin.

I den femte kategorin finns projekt som på olika sätt arbetar processuellt med att stärka grupper som under längre eller kortare tid varit arbetslösa, eller grupper som av olika orsaker riskerar arbetslöshet. Dessa projekt inkluderar entreprenörskap och/eller företagande som ett möjligt alternativ för dessa personer. Denna kategori kallas här *coachning som inkluderar entreprenörskap och företagande*. Det finns 22 projekt i denna kategori.

Den sjätte kategorin består av projekt som syftar till öka skolans möjligheter att främja entreprenörskap bland eleverna. Kategorin kallas *entreprenörskap i skolan*. Sex projekt finns i kategorin.

I kartläggningen ingår ytterligare 10 projekt. De stämmer inte riktigt överens med den kategoriseringen ovan. Istället för att sortera in dessa på ett mer långsökt sätt så får de utgöra gruppen *övriga*. De kommer dock ingå i fortsatta studier på samma sätt som de andra projekten.

Företag som målgrupp

Det övergripande syftet med dessa projekt är att minska sårbarheten, hantera omställningar och att stärka konkurrenskraften genom kompetensutvecklingsinsatser. Projekten tillhör, med ett undantag, programområde 1 (kompetensutveckling). Projektägare är representanter från näringslivet eller offentlig sektor, åter igen med ett undantag. Undantaget är ett projekt som med lärande och utbildningsinsatser syftar till att stärka företagandet och entreprenörskapet inom den sociala ekonomin. Projektet har också inslag av att öka arbetskraftsutbudet och har beviljats medel från programområde 2.

Kompetensutvecklingens konkurrensstärkande bidrag lyfts fram i beskrivningarna. Utifrån detta följer argumentationen att de också förhindrar arbetslöshet hos de anställda. I vissa fall anges även målsättningar att öka hälsa/minska sjuktal, hindra diskriminering samt att leda verksamheter som genomsyras av mångfald.

Vissa av projekten poängterar att de avser att utveckla samverkan med andra aktörer och att även utföra ett strategiskt påverkansarbete. Detta gäller cirka en fjärdedel av projekten.

I flera fall framgår det att genomförandeprojekten bygger på tidigare förstudier där behov har identifierats och insatser preciserats. I många fall hänvisar projekten till förstudier och utvecklar inte argumentation och upplägg i den beskrivning som ligger till grund för den här kartläggningen.

En del av projekten vänder sig till företag på specificerade orter. Andra projekt vänder sig till delar av branscher eller grupper av företag. Det är en stor variation på vilka branscher projekten totalt sätt

vänder sig till; små servicebutiker, små spelbutiker, bokfackhandeln, sportbutiker, butiker inom jakt och fiske, frisörer, produktionsorganisation inom dans, taxi, fordonsindustrin, elektronikföretag, teknikföretag, och stålindustrin. Projekten rör nästan uteslutande företag och individer som idag redan finns på arbetsmarknaden.

Företag som verktyg

Företagen och/eller näringslivet i sig samt företagens entreprenörskap lyfts här fram som krafter för att bidra till att skapa arbete för utsatta grupper. Kopplingar görs, i ett par fall, till pågående utveckling av företagens arbete med socialt ansvar (CSR) där företagen uppges få ett större ansvar för sysselsättningsskapande åtgärder och även utbildning.

Av de 11 projekten i denna kategori har fyra fokus på unga och två på grupper med invandrarbakgrund. I ytterligare projekt lyfts mångfald fram i samband med beskrivningar av projektdeltagare. Projekten leds både av privata och offentliga aktörer.

Även i dessa projekt lyfts samverkan fram. Nästan alla har mer eller mindre utvecklade beskrivningar av samverkan mellan olika parter. Någon form av plattformsbygge framstår som centralt i ett par av projekten. I två fall hänvisas till argument och kunskaper om offentligt-privat partnerskap (OPP). Ett av projekten riktar sig till personer som är i Jobb- och utvecklingsgarantin (JOB).

Projekten vänder sig framför allt till personer som står i utkanten, eller utanför arbetsmarknaden, men inte i så stor utsträckning till personer som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Företag/organisationer inom sociala ekonomin som verktyg

På ett sätt liknar denna kategori den föregående. Företag/organisationer används som verktyg för att uppnå målen. Så på så sätt är det bara fråga om att det är en annan typ av aktörer som nyttjas. Men projektens karaktär skiljer sig mer än så från dem i föregående kategori.

Två tredjedelar av projekten tillhör programområde 1 (kompetensutveckling). Flertalet (13 av 17) projektägare är privata aktörer inom sociala ekonomin. Fyra projekt har offentliga aktörer som projektägare. Nästan hälften av projekten (åtta stycken) är inriktade på samverkan och direkt eller indirekt mobilisering för att bidra till att skapa arbete för personer i Jobb- och utvecklingsgarantin (JOB) fas 3 och därmed långtidsarbetslösa. Två av projekten uppger målgrupper med funktionsnedsättningar.

Kompetensutvecklingsinsatser syftar övergripande till att möta dagens och morgondagens krav. Två av kompetensutvecklingsprojekten anger tydligt att affärsmannaskap ska ingå utbildningarna.

Enligt beskrivningarna framgår att fler projekt än i tidigare beskrivna kategorier vänder sig till långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna, i vissa fall särskilt till personer med funktionsnedsättningar.

Socialt företagande

Det är här tydligt att det vuxit fram en mer eller mindre gemensam syn på vad arbetsintegrerande sociala företag är och hur de kan bidra till en vidgad arbetsmarknad för personer som varit långtidssjukskrivna eller långtidsarbetslösa. Flera av projekten uppger att målgruppen är personer med funktionsnedsättningar av olika slag.

10 av 12 projekt i den här kategorin tillhör programområde 2. 10 av 12 projektägarna är privata aktörer inom den sociala ekonomin. Två projekt har offentliga aktörer som projektägare.

Flera projekt har som målsättning att starta fler sociala företag och även arbeta för en strukturförändring som gör det enklare även för andra att starta. Ett av projekten är direkt inriktat på utveckling och genomförande av utbildning för handledare i arbetsintegrerande sociala företag.

Coachning som inkluderar entreprenörskap och företagande

Dessa projekt arbetar på olika sätt och med olika metoder för att under en period stärka personer som står långt ifrån arbetsmarknaden. De kan beskrivas som coachande projekt. De finns stora likheter med andra projekt som beviljats medel från Socialfonden och som syftar till att stärka individers anställningsbarhet. I urvalet av projekten som inkluderas i den här kartläggningen ingår entreprenörskap och företagande i arbetet. I vissa fall är det en central del av arbetet. I andra fall ingår det som ett av flera alternativ.

Av projekten tillhör 17 av 22 programområde 2. 14 av projektägarna representerar den sociala ekonomin, sex offentlig sektor och två projektägare representerar näringslivet.

De flesta av projekten anger ganska vida målgrupper som varit långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa eller på annat sätt står utanför arbetsmarknaden. Ett par projekt vänder sig särskilt till unga, ett par projekt har fokus på grupper med invandrarbakgrund.

Entreprenörskap i skolan

Entreprenörskap i skolan har diskuterats mer eller mindre intensivt sen mitten av 1990-talet. Idag finns en rad olika exempel på hur man arbetar med entreprenöriellt lärande och även lärande för entreprenörskap och företagande. Man kan dock inte säga att det riktigt fått genomslag ännu, bland annat för att det är ett nytt område för många lärare. Inom ramen för den här kartläggningen har sex projekt som är inriktade på detta identifierats. Målgruppen som projekten vänder sig till är skolan och lärarna som i sin tur ska främja och stödja elevernas entreprenöriella utveckling och kompetens.

Av dessa sex projekt finns fyra i Västra Götaland, ett i Sydsverige och ett i Östra Mellansverige. Alla projekten har kommunala eller regionala offentliga aktörer som projektägare.

Några av de övriga 10 projekten berör samverkan i olika former. Ett par projekt anger behovet av att bygga upp samverkansplattformar. Direkta kopplingar är svårare att se utifrån det avgränsade underlagsmaterialet som används i denna studie. Dessa projekt kartläggs därför ytterligare inom ramen för fältstudierna.

Slutsatser och fortsatt arbete

Den grundläggande frågeställningen som denna kartläggning väcker är *Hur gör dom då?* Hur bidrar/arbetar man inom dessa projekt med entreprenörskap och företagande för att förhindra utslagning från och underlätta in/återgång till arbetslivet? Och vad har det för effekter? Dessa frågor får framför allt belysas i de kommande fältstudierna då de kommer baseras på ett mer omfattande underlag.

Ytterligare frågeställningar som väcks är hur marknaden för den här typen av entreprenörskap och företagande ser ut? Vad finns det för möjligheter? Vad finns det för hinder? Hur ser (affärs)modeller som utvecklas ut? Även dessa frågor kommer belysas i det fortsatta arbetet.

Den tredje genomgripande frågeställningen är vad entreprenörskap och företagande kan betyda för den enskilde individen som riskerar arbetslöshet, eller som är på väg in i arbetslivet? Ser det likadant ut eller skiljer det sig åt för olika målgrupper?

I samband med den tematiska gruppens möten har sakfrågorna diskuterats. Några olika perspektiv har framkommit och områden av särskilt intresse har lyfts fram. Det ena perspektivet är framför allt inriktat på vilka hinder, och möjligheter, som finns det för den typ av entreprenörskap och företagande som främst syftar till att integrera människor i arbetslivet. Hur arbetar man inom dessa initiativ med empowerment och vad betyder det för den enskilde individen?

Det andra perspektivet som framförts kan snarast beskrivas genom frågan om *Hur kan man* (som politiker, inom myndigheter eller andra aktörer) då göra för att stötta den här typen av entreprenörskap och företagande?

Ytterligare ett perspektiv som framförts är relationen mellan entreprenöriella initiativ samt företagande inom detta område och andra aktörer. Relationen till offentlig sektors ansvar och verksamheter är här särskilt intressant och flera i gruppen uttryckte ett behov av en fortsatt kunskapsutveckling och reflektion kring detta.

Av kartläggningen, de frågor som kartläggningen väcker och de diskussioner som förts under arbetets gång, dras här slutsatsen att vi ser ett rikt material i form av projekt som visar på stor variation av till exempel former för entreprenörskap och företagande. Dessa olika former bidrar i sin tur på olika sätt att stärka personer i första hand på arbetsmarknaden. Slutsatsen sträcker sig också till att denna variation

av former för entreprenörskap och företagande även bidrar på andra sätt till tillväxt och andra aspekter av samhällsutveckling. Det aktiva deltagandet som poängteras i många av projekten, kan till exempel antas sträcka sig längre än till arbetsmarknaden.

Det finns dock en rad spänningar inom detta varierande fält. Olika parter roller varierar. Rollerna varierar också mellan de olika typerna av projekt. Detta kan kopplas till en mer övergripande diskussion om parter och deras roller i samhället. De olika exemplen på entreprenörskap och företagande hanterar denna förhandling om roller i sina verksamheter. På sätt och vis kan man säga att flera av exemplen är inlägg i debatten kring entreprenörskapets och företagandets roll i samhället.

En aspekt som denna förhandling kan gälla är spänningen mellan ekonomiska och sociala aspekter – en fråga som i flera fall är påtaglig även om projektmedel möjliggör/bidrar till att klara dubbla målsättningar – i alla fall under projekttiden.

Företag heter på latin negotium. Samma ord som engelskans ”negotiation” lingvistiskt härstammar från. I detta fall passar det väl in då det i flera av exemplen visas på just en förhandling om vad entreprenörskap och företagande är och vad det kan vara samt olika aktörers roller i arbetet med att förhindra utslagning från och bidra till in- eller återinträde på arbetsmarknaden.

Den tredje slutsatsen är den nära sammanlänkningen mellan sakfrågor och policyfrågor i projektbeskrivningarna. Formuleringar från strategier och utlysningar går igen i beskrivningarna av vad projekten ska göra och leda till. På ett sätt är detta självklart då ansökningarna skrivits som respons på utlysningarna. Men å andra sidan är det något förvånande hur pass ofta argumenten både i policystrategierna och i ansökningshandlingarna är formulerade som vedertagna sanningar utan hänvisningar till på vilken grund dessa vilar. Vi har därmed ett ämnesfält som, oavsett om så är fallet eller inte, kan kritiserats för att inte vila på solid saklig grund. Den tematiska gruppens arbete kan här bidra till att utveckla och sprida kunskaper inom detta område som vilar på såväl erfarenhetsbaserad som forskningsmässig stabil grund.

Fortsatt arbete

Kartläggningen av projekt som beviljats medel under 2008 och 2009 ligger till underlag för fortsatta fältstudier där projekten analyseras mer i detalj. Dessa fältstudier genomförs under 2010–2011. Fältstudierna kommer att redovisas i rapporter samt ligga till grund för den tematiska gruppens fortsatta arbete med att prioritera och utforma olika typer av aktiviteter för att främja utvecklingen på det här området.

Bilaga: Projektlista

Informationen om projekten är baserade på ESF-rådets uppgifter.
Mer information om projekten finns i Projektbanken på ESF-rådets hemsida (www.esf.se).

Diarienummer	Program- område	Projektnamn	Projektägare
Kategori: Företag som målgrupp			
2008-3020398	1	Kompetensutv- och entreprenörskap för småföretag	CityAkademin - lärcentrum
2008-3020457	1	Företag i utveckling Möckelnregionen	Lärcentrum Karlskoga
2008-3020474	1	Individutveckling inför omställning, kommunens stora företag	Uppgift saknas
2008-3020499	1	Industrikompetens - kompetenssäkra industrin	Industrikompetens
2008-3030298	1	Tillväxt och Lönsamhet - Genomförande	IUC I Kalmar AB
2008-3030354	1	Genomförande Kompetensförsörjning Öland	Ölands Näringslivskontor
2008-3040308	1	Företagsakademin 2.0	Stadskontoret/Näringslivskontoret
2008-3040345	1	Ambassadörsutveckling i Skåne/Blekinge	Kävlinge Lärcentrum
2008-3040354	1	Kompetensutveckling för mediabranschen i Sydsverige	N3P Sverige AB
2008-3040408	1	Tillväxtskola för mogna företag	Sparbanken Syd
2008-3040409	1	MINE - Mångfald i näringslivet	Malmö i Nya Europa (MINE) ideell förening
2008-3040419	2	Arena för Social Ekonomi och Företagande	SISU Idrottsutbildarna
2008-3050040	1	Att Läsa Är Framtiden	Bokia AB
2008-3050109	1	Frisörnätverk i väst	Hårteamet AB (Frisörnätverk i Väst)
2008-3050110	1	Jakt på Kunskap!	JAKTIA AB
2008-3050636	1	Friska Företagare	Marknad Varberg
2008-3050642	1	3K - Kraft, Kreativitet, Kompetens	Dansbyrå
2008-3060308	1	Företagens behov av kompetensutv i Gagnef	Gagnefs Kommun, Utvecklingscentrum
2008-3060313	1	Kompetensutveckling Rättviksföretag	Rättviks Gymnasium/Lärcentrum
2008-3060351	1	Trippel-T. Trygghet, Tydlighet och Trivsel	Vallsta Skogsmaskiner AB
2008-3060356	1	Genomförande Faluföretag	Falu kommun Näringslivskontoret
2008-3080101	1	Team Sportia Kompetensutvecklingssatsning Övre Norrland	Team Sportia AB
2008-3080323	1	CoDriver	Folkuniversitetet - Umeå
2009-3010020	1	Företagsakademin2	Företagsakademin FA AB
2009-3020022	1	Aerosystem/Aerostructure Ny kompetens	Aerosystem/Aerostructure
2009-3020023	1	Teknikutveckling i norra länsdelen	NVU
2009-3020029	1	Eu projekt Sala Industrier	Karlssonspools
2009-3020036	1	Tierp-Östhammar, företag i utveckling 090312	Näringslivsenheten
2009-3020045	1	Kompetensförsörjning och entreprenörskap i småftg II	CityAdademin - lärcentrum
2009-3020056	1	VilstaGruppen Kompetensutveckling	VilstaGruppen
2009-3020065	1	Kompetensförsörj. genomförande	Tibnor
2009-3020069	1	Upplyftet genomförande	Elastolen AB
2009-3040036	1	FKG 09	Region Blekinge
2009-3040064	1	Framtidens Bildemontering	Sveriges Bilskrotares Riksförbund (SBR)
2009-3050109	1	VästKraft	GR Kompetens
2009-3050152	1	Vinnande konstruktion	Learn4Auto AB
2009-3050182	1	Competence, innovation and flexicurity in West Sweden	Sjuhärads Kommunalförbund
2009-3060002	1	Kompetensutv Rättviksföretag 2 genomförande	Rättviks Gymnasium/Lärcentrum
2009-3060004	1	Kompetensutveckling företag kommunövergripande	Rättviks Gymnasium/Lärcentrum

Diarienummer	Program- område	Projektnamn	Projektägare
2009-3060024	1	Kompetensutveckling Skönhet-Hälsa 2	Hedemora Näringsliv AB
2009-3060042	1	Lokala taxibolag i utveckling	GÄVLE TAXI 129000AB
2009-3060053	1	Nätverk och kompetensförsörjning	Dem Network AB
2009-3060057	1	Genomförande Springwire	Springwire AB
2009-3060085	1	Kompetenstouren 4	Handelskammaren Värmland Service AB
2009-3060092	1	Genomförande Lars-Uno	Olsson & Jansson AB
2009-3060108	1	Kompetens påfyllning Torsby	Tuab
2009-3060117	1	Genomförande. Företagarna i Mora	Uppgift saknas
2009-3060169	1	Smartare samarbete, starkare framtid	Kommunkontor
2009-3060170	1	Kompetensutv varseldrabbade i Gävleborg	Region Gävleborg
2009-3060172	1	AI:s framtida kompetens	Uppgift saknas
2009-3060173	1	Västra Värmland	Företagsutveckling
2009-3060257	1	Dalalyft	Västerbergslagens Utbildningscentrum, VBU
2009-3060261	1	Solo- och mikroföretagarkompetens i Gävleborg	Näringslivsavdelningen
2009-3070004	1	KY Höga Kusten	IF Metall Höga Kusten
2009-3070005	1	KZY Mellersta Norrland	Industrifacket Metall Mellersta Norrland
2009-3070012	1	Streamline Competence	Metso Paper Sundsvall AB
2009-3070030	1	Jakt på kuskap M.Norrland Genomförande	JAKTIA AB
2009-3070035	1	Kompetensutveckling Höga Kusten	IF Metall Höga Kusten
2009-3080042	1	KEN Genomförande	Kalix Electropolis AB
Kategori: Företag som verktyg			
2008-3020140	2	Gottunda Factory	Företagarna Uppsala
2008-3040300	2	Integration genom arbete	Integrationsenheten
2008-3040422	1	Burlöv Center - ett leende center	Burlöv Center/Jones Lang LaSalle
2008-3050455	1	En resa för Alingsås	Alingsås Futurum
2008-3060028	2	Five - Fem nya möjligheter för kompetensutveckling hos människor och ökad samverkan med företag	Näringslivet Falun Borlänge AB
2008-3060029	2	Work Factory/Unga som vill!	STADSHUSET Säffle kommun
2008-3080028	2	F-SALT- Företagens Sociala Ansvar som Lönsam Tillväxtfaktor	Urkraft Service AB
2008-3080165	2	Job till JoBB	Arbetsförmedlingen i Gällivare
2009-3020049	2	Sahil	Eskilstuna kommun
2009-3020059	2	Jobb i sikte, Genomförande	Örebro kommun
2009-3030055	2	V.I.S	Adapta AB
Kategori: Företag inom den sociala ekonomin som verktyg			
2008-3010313	2	LIVSVAL	Kompetenstorget
2008-3040360	1	Social ek som utvecklingskraft i regionen	Folkbildningsföreningen i Malmö
2008-3090021	1	SOUL Sociala ekonomins organisationer i Utveckling och Lärande	Arbetsgivarföreningen KFO
2008-3090029	1	Idrotten - en arbetsplats för alla	Västerbottens Idrottsförbund
2009-3010019	1	AGERA - kompetensförsörjning inom non-profit vård och social omsorg	Famna
2009-3010027	1	KOMPETENT SOCIAL EKONOMI	Coompanion
2009-3010040	2	LIVSVAL	Alma folkhögskola
2009-3050133	2	Mötesplats Dalaberg - från utanförskap till anställningsbarhet	Uppgift saknas
2009-3090001	1	Kompetenta anordnare - resten av landet	Hela Sverige ska leva
2009-3090003	1	Kompetensutveckling inom den sociala ekonomin i GR-område	Göteborgsregionens sociala
2009-3090007	2	Förenade Krafter PO2	Folkuniversitetet
2009-3090009	1	Kompetenta anordnare	Coompanion
2009-3090010	1	Personal i fas med fas 3, (PIFF)	ABF
2009-3090012	2	TreFas - kraftsamling till arbete genom deltagare, social ekonomi och Af	Arbetsförmedlingen
2009-3090013	1	Gå vidare	Bona folkhögskola
2009-3090014	1	Anordnarresurs i Norr	HSO
2009-3090058	2	SESAM - Social ekonomi i samverkan	Arbetsförmedlingen
Kategori: Socialt företagande			
2008-3020347	2	Orangeriet	Östgöta coop center
2008-3030401	1	Social ekonomi för ökad välfärd	Coompanion i Jönköpings län

Diarienummer	Program- område	Projektnamn	Projektägare
2008-3030405	2	Socialt företagande för ökad välfärd	Coompanion
2008-3050358	1	Pilotutbildning för handledare i sociala arbetskooperativ	Coompanion Fyrbodal
2008-3050688	2	Effektivare vägar ut!	Coompanion Göteborgsregionen
2008-3060176	2	Socialt företagande i Värmland	VÄRMLANDSKOOPERATIVEN EK. FÖR.
2008-3070082	2	KC2	Studieförbundet Vuxenskolan
2008-3070211	2	Villa Vägen Ut! Vägskäl, metodutv för socialt företagande med dubbelt uppdrag	Coompanion Jämtlands län
2008-3080204	2	Utvecklingscentrum Compassen	Socialpyskiatriska enheten
2009-3060065	2	Kulturarvet - en väg till socialt företagande	Falu kommun
2009-3060197	2	Mjiligheternas Hus	Basenheten/Möjligheternas Hus
2009-3090030	2	Att Ta Vid- Ungas väg till arb och utb e inst.placering	Coompanion
Kategori: Coachning som inkluderar entreprenörskap och företagande			
2008-3020080	1	Lyftet - Självkänsla 2008/09, kompetensutveckling för förskolans personal, inklusive	Skol- och fritidsförvaltningen, Städenheten
2008-3020386	2	Stjärnan - ökat arbetskraftsutbud	Stiftelsen Activa
2008-3020436	2	Mötet	Stiftelsen kursverksamheten vid Uppsala Universitet
2008-3030311	1	Vi trivs i Oskarshamn	FöretagsCentrum i Oskarshamn
2008-3040002	2	Trapphuset Rosengård (Malmö)	ABL Konsult
2008-3040074	2	InfoKoop&Service Malmö	Folkbildningsföreningen i Malmö
2008-3040185	2	Ny resurs i Skåne Nordväst	Utvecklingsnämndens förvaltning
2008-3040419	2	Arena för Social Ekonomi och Företagande	SISU Idrottsutbildarna
2008-3040436	2	Somalier startar företag	IOGT-NTO Skåne
2008-3040453	2	Utmanarna	Koop. Comintegra ek. för.
2008-3050133	2	Navigator-CoMCenter (Coaching- och MatchningsCenter)	IFO Arbetsmarknadsenheten
2008-3050362	2	Mångkulturell kvinnoinnovation	Coompanion-Kooperativ Utveckling Halland ek för
2008-3050397	2	Att våga lyckas	Föreningen Grunden
2008-3050449	1	VIDE 2010	Vuxenutbildningsförvaltningen
2008-3050691	2	NIKE ungdom	Uddevalla kommun / Arbetsmarknadsavdelningen
2008-3050699	2	Grön integration-från jord till bord	Hushållningssällskapet Väst
2008-3080021	1	Föreningen Urkraft	Föreningen Urkraft
2008-3080299	2	INTRO	Kommunledningskontoret
2008-3080328	2	MÖTET - Vägen till arbetslivet	Folkuniversitetet - Umeå
2008-3090010	1	Kreativa Hederliga Företagare	RIKS KRIS
2009-3030060	2	Kompetensvågen	Fenix kunskapscentrum
2009-3080089	2	Spira-Utvecklingstrappan	Mediefors folkhögskola
Kategori: Entreprenörskap i skolan			
2008-3040339	1	ENTRIS-Entreprenörskap i skolan (steg 1)	Kommunförbundet Skåne
2008-3050103	1	Entreprenöriellt lärande i Västra Götaland	Regionutvecklingssektariatet
2008-3050154	1	Företagsamt lärande i Halland	Regionkansliet
2008-3050684	1	Growth 2	GR Kompetens
2009-3020048	1	Från bruksanda till framåtanda	Barn och ungdomsförvaltningen
2009-3090057	2	Produktionsskolan	Göteborgs kommun Utbildningsförvaltningen
Övriga			
2008-3020506	1	Kompetensutveckling Öregrund/Gräsö	Uppgift saknas
2008-3030038	2	Nystartcenter	Kommunstyrelsen
2008-3050177	1	Delaktighet och inflytande som arbetsmetod	Näringslivsenheten
2008-3050378	1	Atlantis - en metodutveckling för ett hållbart arbetsliv	Strandska
2008-3070025	2	Trappan	Aktivitetshus i Ramsele ekonomisk förening
2009-3020115	2	SAMS, Samverkan inom Sofint	Stiftelsen Activa
2009-3050086	2	VERIS Kooperativ för kreativa kvinnor	VERIS kooperativ
2009-3050197	2	KASAM	Stadskansliet
2009-3050215	2	Karriär i Halland	Regionkansliet
2009-3090046	1	Framtidens affärsaktörer	Regionkansliet

Referenser

- Amná, E (2005), *Civilsamhället. Några forskningsfrågor*, Riksbankens Jubileumsfond.
- Borzaga, C., Galera, G. och Nogales, R. (2008), *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation*, UNDP.
- Davidsson, P., Lindmark, L. och Olofsson, C. (1994), *Dynamiken i svenskt näringsliv*, Studentlitteratur.
- Davidsson, P., Lindmark, L. och Olofsson, C. (1996), *Näringslivs-dynamik under 90-talet*, Nutek.
- EMES (European Research Network on Social Economy and Social Entrepreneurship) www.emes.org.
- European Council for Small Business and Entrepreneurship (ECSB) www.ecsb.org.
- Gawell, M., Johannisson, B. och Lundqvist, M. (red.) (2009), *Samhällets entreprenörer. En forskarantologi om samhälls-entreprenörskap*, KK-stiftelsen.
- Guillet de Monthoux, P. (1989), *Läran om företaget. Från Quesnay till Keynes*, Norstedts juridik.
- Inrikesdepartementet (1998), *Social ekonomi I EU-landet Sverige. En tradition och förnyelse i samma begrepp*, Regeringskansliet Ds1998:48.
- Johansson, C. (2009), *Den ofrivilligt frivillige företagaren*, Linköpings universitet.
- Johannisson, B. och Lindmark, L. (red.) (1996), *Företag, Företagande, Företagsamhet*, Studentlitteratur.
- Kirzner, I. (1973), *Competition and Entrepreneurship*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kulturdepartementet (1999), *Social ekonomi. En tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?*, Regeringskansliet.
- Landström, H. (1999), *Entreprenörskapets rötter*, Studentlitteratur.
- Lissabonfördraget (2007), Regeringskansliet, Institutet för europapolitiska studier och SNS förlag.
- Nuteks årsbok 2009.

Regeringens skrivelse 2008/09:34, *Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning 2008–2010*.

Schumpeter, J. (1934), *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Sundin, E. (2009), *Det dolda samhällsentreprenörskapet – omsorgsmotiv i småföretag*, i Gawell, Johannisson och Lundqvist, *Samhällets entreprenörer*, KK-stiftelsen.

Svedberg, L. och Trägårdh, L. (2006), *Det civila samhället som forskningsfält*, Riksbankens Jubileumsfond.

Svenska ESF-rådet www.esf.se.

Tillväxtverket www.tillvaxtverket.se.

Tillväxtverket (2009), *Projektplan: Tematisk Grupp Entreprenörskap och Företagande* (Dnr 40-2008-5349).

Tillväxtverket (2009), *Plan för insamling, systematisering och analys av underlag – Tematisk Grupp Entreprenörskap och Företagande* (Dnr 40-2008-5349).

Tillväxtverket (2009), *Informationsmaterial: Tematisk Grupp Entreprenörskap och Företagande* (Info 0104).

The International Co-operative Alliance (ICA) www.coop.org.

**Tillväxtverket arbetar offensivt för
hållbar tillväxt i hela landet genom
att underlätta företagande.**